

Centrum voor
Lokaal Bestuur

Twintigste Wibautlezing

Grasmaaien in oorlogstijd

Leen Verbeek

Grasmaaien in oorlogstijd

Twintigste Wibautlezing

.....

Uitgesproken op zaterdag 9 december 2023
tijdens het Festival van het Binnenlands Bestuur
te Amsterdam door

Leen Verbeek

In de verschillende functies die ik heb mogen vervullen, ben ik me er altijd sterk bewust van geweest dat de oorsprong van de sociaaldemocratie lokaal ligt. Onvrede over de kwaliteit van leven en over de onrechtvaardige verdeling van inkomen en bezit zorgden indertijd voor maatschappelijke onrust, maar leidden vooral ook tot de motivatie om op te staan en voor verbetering te strijden.

Ruim honderd jaar geleden kwam die emancipatie in een stroomversnelling. Met in 1917 eerst het stemrecht voor alle volwassen mannen en twee jaar later het algemeen kiesrecht. Hoewel het aantal Kamerzetels voor sociaaldemocraten enorm steeg, leidde dit niet tot landelijke politieke macht. Tot vlak voor de oorlog werd de SDAP buiten de regering gehouden. Desondanks plukken we tot op de dag van vandaag de vruchten van het harde werk van roemruchte sociaaldemocratische bestuurders uit die periode.

Ik heb het dan vooral over de lokale bestuurders, die vorm gaven aan het wethouderssocialisme. Bekend is “Wie bouwt? Wibaut!”, maar ook op sociaal gebied werden de fundamenten voor de latere verzorgingsstaat lokaal gelegd. Niemand minder dan Drees bouwde na de oorlog als premier voort op wat hij als wethouder in Den Haag had bedacht.

Met de landelijke invloed die de PvdA in de wederopbouw had, verdween het wethouderssocialisme niet. Integendeel zou ik willen zeggen. De rijke lokale en regionale traditie kwam tot volle wasdom. Juist ook op momenten dat de PvdA buiten de regering viel en de wind van rechts waaide. Van de Amsterdamse Jan Schaefer tot de Utrechtse Kees Pot en Wil Velders-Vlasblom, die tijdens Lubbers en tegen de liberale stroom in

de verkrotting van de Amsterdamse en Utrechtse binnensteden een halt toeriepen.

Wethouderssocialisme speelde zich niet alleen lokaal af, ook in de provincies zijn en waren er PvdA gedeputeerden, die in weerwil van het kerntakenpakket tot sociaal gedreven politiek kwamen. Voorbeelden van wethouders en gedeputeerden in deze traditie zijn Adri Duivesteijn, Hans Spekman en Lodewijk Asscher, maar ook recenter Jop Fackeldey, Marc Witterman, Dennis de Vries, Mariëtte de Visser en Ans Grimbergen. Het vervult mij daarom met trots dat ik in deze traditie de twintigste Wibautlezing mag houden. Het is tevens mijn afscheid van het CLB, waarvan ik de verzelfstandiging mocht realiseren en er sindsdien voorzitter van ben geweest.

In mijn bestuurlijke carrière heb ik zowel de lokale als de provinciale bestuurslaag van dichtbij meegemaakt. In die jaren heb ik tevens tijd gestoken in nevenfuncties op het internationale toneel. Ik ervaar het als bijzonder leerzaam om te ervaren hoe andere samenlevingen en andere landen zich organiseren, welke problemen zij tegenkomen en hoe zij daarmee omgaan. Dit is voor mij reden genoeg om in deze Wibautlezing aandacht te geven aan dit internationale toneel, met name ook in de Raad van Europa en aan de oorlog van Rusland tegen Oekraïne, om vervolgens weer terug te keren naar ons eigen Nederlandse democratie.

.....

Geruime tijd was ik secretaris van CLAT-Nederland, een solidariteitsorganisatie met de vakbonden in Latijns-Amerika. Nog steeds ben ik, inmiddels al 36 jaar, actief in Guatemala en

Costa Rica. In die decennia realiseerde ik mij met regelmaat dat het ondanks alle maatschappelijke en politieke problemen die we hier hebben, altijd nog veel erger kan. Tegelijkertijd was die spiegel ook op een andere manier confronterend. Je ziet waar maatschappelijke ontwrichting wel niet toe leidt.

Het is iets wat ik de afgelopen jaren bij de Raad van Europa ook heb ervaren. Sinds 2010 ben ik lid van de Nederlandse delegatie in het Congres voor Lokale en Regionale Overheden van de Raad van Europa. De Raad van Europa, ook wel bekend als de Council of Europe, is een internationale organisatie van 46 landen, opgericht in 1949 om vrede en veiligheid op het Europees continent te borgen.

Heel bekend is de Raad echter niet. Vaak worden we verward met de Europese Unie en mijn favoriete grapje “The Council of Europe is not the European Council” wordt zeker niet door iedereen begrepen. Dat de Raad net als de EU gevestigd is in Straatsburg, maakt het er ook niet makkelijker op.

Maar ik wil het dus hebben over deze Raad. De Raad van Europa is vooral bekend van het Europees Hof van de Rechten van de Mens en van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens. Het recht op leven, het recht op een eerlijk proces en de vrijheid van meningsuiting, gedachten en godsdienst: allemaal zijn ze in het verdrag vastgelegd en worden ze door het hof beschermd. Juist in een tijd waarin deze mensenrechten in steeds meer lidstaten onder druk staan, is dit een groot goed. En dat is ook precies waarom de Raad van Europa na de oorlog het levenslicht zag: onze fundamentele mensenrechten zijn alleen veilig als ze internationaal beschermd worden. Misschien nog wel meer dan voor de EU, geldt voor de Raad

dus dat het een gemeenschap van waarden is. Iedere lidstaat deelt waarden over democratie, mensenrechten en rechtsstaat. De gemeenschappelijke noemer van solidariteit wordt gedeeld met de sociaaldemocratie. En wel de internationale solidariteit. De Raad van Europa houdt in alle deelnemende landen scherp toezicht op hoe overheden met hun inwoners omgaan. Daarbij wordt nadrukkelijk de samenwerking gezocht met landen waar de democratie en rechtsstaat nog jong zijn en die verdere ontwikkeling behoeven. Een land kan daarom al lid zijn of worden van de Raad voordat het een volwassen democratie is. Zo zijn bijvoorbeeld Moldavië, Oekraïne, Georgië, Turkije en Azerbeidzjaan lid en was Rusland dat tot de invasie van Oekraïne ook. Voor de volwassen democratieën is dat natuurlijk ook uit welbegrepen eigenbelang. Nederland heeft baat bij een stabiel buitenland en wanneer lidstaten met hulp van de Raad van Europa hun democratie en rechtsstaat versterken, wordt die stabiliteit groter.

.....

Een van de belangrijkste verworvenheden van de Raad is het vermogen om van elkaar te leren. Hoe gaan lidstaten om met populisme, *Fake News* en misinformatie? Wat is het meest effectief in de strijd tegen extremistisch geweld? En hoe vergroten we de participatie van minderheden en vrouwen in de politiek en dragen we bij aan een inclusieve samenleving? Het zijn stuk voor stuk onderwerpen die annex zijn aan een goed functionerende democratie en rechtsstaat, en die we in de Raad bespreken.

Laat niemand achter! Want als we er niet in slagen iedereen te laten deelnemen aan onze democratie, brokkelt deze langzaam

af. Dan verliezen burgers vertrouwen in de politiek, groeit populisme en zet verdeeldheid de toon. We moeten continu onderhoud plegen aan onze samenleving, en in onze democratie en rechtsstaat.

Daarbij is er in de Raad van Europa een belangrijke rol weggelegd voor de lokale en regionale overheden. Er zijn twee congressen met politiek gekozen vertegenwoordigers. Deze worden assemblees genoemd. Die van de parlementen en die van het Congres van Lokale en Regionale Overheden. Dat Congres vertegenwoordigt zo'n 130.000 lokale en regionale overheden met ongeveer 650 miljoen inwoners en telt in totaal 612 leden. We behartigen vraagstukken op het gebied van lokale en regionale democratie, rechtsstaat en mensenrechten. In maart 2021 ben ik door het congres verkozen als President voor een periode van twee en een half jaar. Deze termijn is tevens het maximum, daarna wordt een andere president gekozen. Afgelopen oktober heb ik mijn presidentschap overgedragen aan mijn opvolger, de Belg Marc Cools.

De basis van het werk van dit congres ligt in de overeengekomen Charter of Local Democracy. Hierin staan de spelregels beschreven waaraan een land wordt getoetst op de werking en toepassing van hun democratie. Zelf was ik vier en een half jaar voorzitter van de monitoringcommissie die vijfjaarlijks monitort en rapporteert over de staat van de lokale democratie in het land van elke deelnemer.

Voorbeelden van thema's die daarbij langskomen zijn het tegengaan van radicalisering, corruptiebestrijding, het vergroten van de burgerparticipatie, de kwaliteit van het openbaar bestuur in het algemeen, maar bijvoorbeeld ook de relatie

tussen milieuvraagstukken en mensenrechten, en – heel actueel – artificiële intelligentie en lokaal bestuur. De basisregel voor alle rapportages is dat deze in principe niet veroordelend zijn. En bovendien dat hierin verbeteruggesties worden gedaan en programma's ter ondersteuning worden aangeboden.

Als ik door de jaren heen een ding heb geleerd, dan is het wel dat een succesvolle aanpak valt of staat bij het tijdstip waarop je een vraagstuk oppakt. Ben je scherp in de eerste fase of wacht je langer en laat je de boel escaleren? Hoe langer je iets op zijn beloop laat, hoe lastiger het is om alles in goede banen te leiden en op te lossen. Het is wat mij betreft de rode draad in alle dossiers rondom radicalisering.

.....

Hoewel je gezien de enorme omvang van de Raad misschien anders zou verwachten, is de Raad op cruciale momenten in staat om snel én doortastend te handelen. Binnen twee weken na de inval in Oekraïne werd Rusland door het Comité van Ministers van Buitenlandse Zaken uit de Raad van Europa gezet. Daarmee is het land in feite buiten de internationale rechtsorde geplaatst. Tijdens de top van Reykjavik van een half jaar geleden werd dit nog eens bevestigd. Daar stelde de raad ook een schaderegister in om alle Russische agressie vast te leggen. Deze organisatie zal in ons land worden gevestigd en heeft een hele duidelijke boodschap: de misdaden van de Russen in Oekraïne zullen niet ongestraft blijven.

Daarbij zal er bijvoorbeeld aandacht uitgaan naar de naar Rusland gedeporteerde Oekraïense kinderen. Vermoedelijk zijn meer dan 20.000 kinderen in Russische weeshuizen terecht

gekomen. Geroofd van hun ouders en gedoemd om opgeleid te worden tot soldaat en het wrede Russische leger te dienen. Het is een misdaad tegen de menselijkheid, die de Raad dus scherp in de gaten houdt.

En dat doen we zeker niet vanaf de zijlijn. Gedurende mijn tijd als president van het Congres heb ik vele vergaderingen, bijeenkomsten, congressen en gesprekken met Oekraïners gehad. In totaal ben ik vier keer in het land geweest en bezocht ik vooral de door de veldslag verwoeste omgeving van Kyiv. Daarin ging de aandacht uit naar de positie van de lokale en regionale overheden in het door oorlog geteisterde land.

Het waren bezoeken die me nog lang zullen bijblijven. Om de verschrikkingen van deze wrede en nutteloze oorlog middenin Europa. Maar toch ook omdat er iets gaande was, wat je misschien niet meteen zou verwachten en als buitenstaander al helemaal niet ziet. Namelijk dat de oorlog een katalysator is voor de staatsrechtelijke inrichting van dit land.

Dat klinkt theoretischer dan het is. Tijdens de oorlog werd voor eenieder duidelijk hoe belangrijk de lokale bestuurders zijn voor het overeind houden van het land. Net als in Nederland zijn het in Oekraïne de lokale bestuurders die daadwerkelijk een band hebben met de inwoners van hun stad of dorp. Zij weten wie waar is, onderhouden contacten met de lokale maatschappelijke en culturele organisaties, hebben kennis hoe hun samenleving in elkaar zit. En heel simpel: ze kennen hun woonplaats als geen ander, hun geografische kennis bleek al snel onschatbaar.

Dat werd breed erkend. In mijn gesprekken met Zelensky en

diverse ministers van zijn kabinet werd dit belang bijvoorbeeld onomwonden onderschreven. Het leger kan niet zonder het lokale bestuur. Formeel is het leger in oorlogstijd de baas. Er wordt een officier tot lokale commandant benoemd en het lokale bestuur moet pas op de plaats maken. Maar dat dat vooral een papieren tijger is, bleek al meteen. Het leger had namelijk geen idee hoe ze de taken van het lokale bestuur tot een goed einde moest brengen.

Daar heb je toch echt de burgemeester en zijn of haar gemeenteraad voor nodig. Welke burgemeester ik ook sprak: binnen twee dagen stond de legercommandant voor de deur om advies te vragen. Zonder gemeente is er werkelijk niets. Het georganiseerd houden van de samenleving blijkt een belangrijke overlevingswaarde te zijn. Gemeenten zijn juist in oorlogstijd onmisbaar: niet alleen defensief, maar zeker ook sociaal. Bij de opvang van vluchtelingen uit de getroffen gebieden bijvoorbeeld. Of om de eigen getraumatiseerde burgers bij te staan. Dat er ondanks alle angst en terreur een instantie is die leiding geeft, maakt het verschil. De chaos is niet compleet, zolang de gemeente functioneert. Dat zorgt voor rust en vooral ook richting bij het handelen van de bevolking.

.....

Een voorbeeld: na de veldslag in Irpin en Bucha was de chaos groot. Niet in het minst omdat de Russische legerleiding bewust een willekeurige woonwijk had uitgekozen om de veldslag te laten plaatsvinden. Dat kwam niet alleen voor het Oekraïense leger onverwacht. Ook de inwoners hadden geen tijd om te vluchten. De appartementen en huizen werden op het moment dat de gevechten uitbarstten nog bewoond. De

effecten waren even voorspelbaar als afschuwelijk. Ingestorte gebouwen, op grote schaal brand, lijken en ledematen op straat. Kinderen zwierven rond en de bevolking was ontrederd, in paniek en getraumatiseerd.

Twee weken na die verwoestende veldslag was ik namens de Raad van Europa afgereisd naar Irpin en Bucha. Om de burgemeesters een hart onder de riem te steken en ze waar mogelijk te ondersteunen. Een van de eerste besluiten die de burgemeester Anatolii Fedoruk nam was om het gras te laten maaien. Ik geef toe: die had ik zelf ook niet bedacht, maar het bleek een gouden greep te zijn. Bewoners zagen dat de gemeente functioneerde. Er ontstond rust en bijna 5000 mensen kwamen naar het gemeentehuis om de burgemeester te beschermen en om te helpen. Na een week bezetting begonnen de Russische soldaten bewoners te executeren, waarna veel mensen alsnog vluchtten. De burgemeester dook onder, maar heeft wel doorgewerkt om de aanvoer van water en voedsel voor zijn bevolking georganiseerd te krijgen. Ondanks een klopjacht, hebben de Russen hem niet kunnen vinden.

Gelukkig zijn de Russen daar niet lang gebleven. De vernieling – van de stad en vooral de gemeenschap – was er niet minder om. Direct na het vertrek sloegen de gemeente en alle maatschappelijke en culturele organisaties de handen ineen. Onder leiding van de gemeente werd eten en drinken geregeld, ernstig getraumatiseerde inwoners geholpen en achtergebleven kinderen opgevangen. Maar ook hun vermoorde plaatsgenoten kregen een plek in een goed verzorgd massagraf. En rondzwervende Russische soldaten, die het contact met hun leger verloren hadden, werden zoals ze dat zelf noemde “opgeruimd.”

Deze eensgezindheid is allerm minst vanzelfsprekend. Totdat de oorlog uitbrak, waren de tegenstellingen in de Oekraïense gemeenteraden groot. En wanneer de Russen hun strijd opgeven, zullen de tegenstellingen wel weer terugkomen. Maar nu even niet: niet alleen staan de neuzen dezelfde kant op, er is ook een gemeenschappelijke vijand. Een vijand die bovendien zo gevaarlijk is, dat gemeenteraadsleden hun leven niet zeker zijn.

Het vergt daarom buitengewone moed om nu voor die democratie in de bres te springen. En toch is dat precies wat er gebeurt. De Oekraïense democratie staat nog in de kinderschoenen. Men heeft grote moeite om met de oppositie om te gaan, corruptie is op alle niveaus sterk aanwezig en de meningen over wat wel oorbaar is en wat niet verschillen sterk. Het democratisch en ethische besef bevindt zich in een vacuüm. En men vindt het maar lastig om het gesprek over die normen en waarden te voeren.

Met name de oudere generatie, die gehard is in de tijd van het communisme, heeft daar moeite mee. Onder jongere burgemeesters en gemeenteraadsleden ligt dat anders. Daar merk je veel veranderingsgezindheid. De generatie van de toekomst voert het gesprek over de plek die de lokale democratie inneemt met een open blik. Wel nog wat onzeker, maar dat is logisch: ze zijn het nog aan het ontdekken en ze komen van ver. Opdrachten kwamen van hogerhand: de gemeente had die maar uit te voeren en moest niet veel meer doen dan de straten vegen en het vuilnis ophalen.

Deze top-down-benadering lijkt misschien nog niet eens zo heel schokkend en is gezien alle dienstopdrachten vanuit Den Haag bovendien voor ons best herkenbaar, maar het gaat dus

gepaard met een primitief ontwikkeld besef van wat er allemaal komt kijken bij een gezonde democratie en rechtsstaat. Om uit eigen ervaring en verbazing te putten: pas na de trainingen die de Raad van Europa gaf, begrepen veel Oekraïners wat corruptie was. Voorheen was het volstrekt normaal om ambtenaren en politici te betalen voor “hun” publieke diensten.

.....

Om in het jargon van de Raad te blijven, Oekraïne is een land, waarin nog behoorlijk wat aan “capacity building” gedaan kan worden. Met onze programma’s proberen we precies dat te bewerkstelligen. Het opbouwen van het democratisch vermogen van een land. Zoiets gaat met vallen en opstaan. Vanwege de geschetste reserves bij de oude generatie en natuurlijk ook vanwege de oorlog.

De weg naar een volwassen democratie is dus een weg vol met hobbels. Zo merkte ik bij mijn latere bezoeken aan Oekraïne dat er een tegenreactie aan het ontstaan was. Het leger stelde zich steeds autoritairder op en de onderlinge verhoudingen stonden steeds meer onder hoogspanning. Sommige burgemeesters twijfelden openlijk of het leger na de oorlog wel terug zal gaan naar de kazernes.

Het laat zien hoe kwetsbaar en pril het allemaal is. Alleen al daarom een wijze les voor ons allen, waar we ons in een land waar de democratische rechtsstaat ondanks alles best stevig is, bewust van mogen zijn. Maar kunnen we ook andere lessen trekken? Ik denk van wel. De top-down-reflex, die je bij het uitbreken van de oorlog zag, is namelijk niet uniek. Integendeel, zou ik willen zeggen. Het is juist in ons land, waar het

poldermodel ooit vanzelfsprekend was, de manier van besturen geworden.

Onder druk wordt alles vloeibaar. Dat geldt zeker in een oorlogssituatie. Dus waar ook Zelensky tot februari 2022 weinig op had met “horizontale” omgangsvormen, is hij door de omstandigheden de waarde van de lokale democratie en de onmisbare positie in het staatsbestel gaan inzien. Natuurlijk kent iedereen zijn eigen rol en moet de burgemeester zich niet met de strategie van de generaal gaan bemoeien, maar in de ongelooflijk ingewikkelde situatie waarin Oekraïne verkeert, spannen de overheden zich tot het uiterste in om er op basis van respect en overleg het beste van te maken.

Niet alleen omdat het zo hoort, maar vooral omdat het werkt. Het lokale bestuur ontworstelde zich in korte tijd van haar rol als voetveeg van Kyiv en floreerde zelfs in oorlogstijd. Natuurlijk leidt dat weer tot scheve ogen. De lokale overheden moeten ook niet teveel macht hebben, hoor je nu weer vanuit de landelijke burelen. De worsteling om de macht blijft.

.....

Maar daarmee is het verhaal misschien nog relevanter geworden voor ons in Nederland. Die continue beweging in en vooral ook discussie over de verdeling van taken van Rijk, provincies en gemeenten klinkt ons natuurlijk niet vreemd in de oren. Hoe vaak en in wisselende betekenissen het woord decentralisaties de afgelopen decennia is gebruikt, zou ik niet durven zeggen. Maar laten we het erop houden dat het aan een gebrek aan debat niet heeft gelegen.

Daarbij zien we dat de betekenis van dit begrip evolueert. Oorspronkelijk was de betekenis een overdracht van de volledige bevoegdheid en de volledige middelen van het centrale gezag aan naastliggende overheden. Met andere woorden: je kreeg als lokale of regionale bestuurslaag niet alleen voldoende geld, maar ook vrijheid om het beleid naar eigen inzicht in te richten.

Bij de meest recente “decentralisaties” is daar weinig van te merken. Tegenwoordig betekent decentralisatie de overdracht van verantwoordelijkheid voor en uitvoering van strak geregisseerde landelijke wetgeving. Oneerbiedig gezegd zijn de lokale en regionale overheden uitvoeringsloketten die zonder voldoende financiële middelen geacht worden de dienst-opdrachten van het Rijk tot een goed einde te brengen. En wanneer dat – gezien de onmogelijke opgave onvermijdelijk haast – niet lukt, de klappen mogen opvangen.

Daarmee is niet gezegd dat het idee achter de decentralisaties verkeerd is. In oorsprong is decentralisatie bedoeld als versterking van de lokale bestuurder en als het zo zou uitpakken, wordt het fundament van het Huis van Thorbecke alleen maar steviger. Maar zoals gezegd is de praktijk anders. We hebben een Participatiewet die niet doet, wat die zou moeten doen: namelijk de kans op werk vergroten en het mooie ideaal van de inclusieve arbeidsmarkt dichterbij brengen. En we hebben een Jeugdwet die met de opgelegde marktwerking niet alleen voor een chaos heeft gezorgd bij gemeenten en jeugdzorgorganisaties, maar ook tot nieuwe wachtlijsten voor de meest kwetsbare kinderen heeft geleid.

En zo kan ik nog wel even doorgaan. Maar een opsomming van

verkeerd uitpakkende wetten is niet het hele verhaal. Er is iets merkwaardigs aan de hand. Hoewel met de decentralisaties de indruk ontstaat dat we in een overgang naar meer gelijkwaardige en minder hiërarchische verhoudingen tussen de verschillende bestuurslagen zitten, zie je in de omgangsnormen tussen de bestuurders van die lagen een tegenovergestelde beweging.

.....

Landelijke politici vinden dat ze belangrijker zijn en nemen een houding van “onze wil is wet” aan. Bovendien lijken ze van mening dat zich alles op de vierkante kilometer van het Binnenhof afspeelt. Misschien nog niet eens zo heel verrassend, maar die naar binnen gekeerde houding heeft wel tot gevolg dat er nauwelijks voeling is met wat er lokaal en regionaal speelt.

Dat is niet iets nieuws. Toen ik nog burgemeester was van Purmerend, voerde ik als dagelijks bestuurder van de stads-regio Amsterdam regelmatig overleggen met het kabinet, Tweede- en Eerste Kamerleden en ambtenaren van ministeries. Daar mocht ik al ervaren dat het gros van die gesprekken in een toon en op basis van macht werden gevoerd. De uitdrukking “geld is macht” werd dan letterlijk opgevat en was en is van directe invloed op de houding en het gedrag van de gesprekspartners.

Die hautaine houding tussen overheden is om meerdere redenen problematisch. Het doet geen recht aan het harde en goede werk dat al onze mensen lokaal en provinciaal doen. En misschien nog wel belangrijker: het werkt niet. De hakken gaan in het zand, gegeven informatie wordt negatief geïnterpreteerd

en het overleg brengt deelnemers niet in de modus van creatief meedenken aan oplossingen. Er worden vooral argumenten verzameld waarom de andere partij geen goede voorstellen doet, de informatie niet correct is, of men schiet in een politieke machtsstrijd, die allang niet meer over het onderwerp zelf gaat.

Zie bijvoorbeeld ook het spreidingsbeleid bij de asielcrisis: top-down worden in landelijke regietafels taakstellingen verordonneerd. Taakstellingen met een duidelijk paniekerige ondertoon, een geluid van “we kunnen niet anders”, de politieke wens van strakke regie en vooral beperking van de randvoorwaarden, waaraan moet worden voldaan. Er zijn legio voorbeelden van door gemeenten en provincies aangedragen huisvestingslocaties die zijn afgewezen, terwijl het tekort aan opvangplekken nog steeds enorm is. Je hebt nu rebellerende gemeenten die volkomen begrijpelijk zeggen: “We doen het op onze eigen manier of niet.”

Bij de stikstofcrisis zijn het bovendien de gedeputeerden die de hete kastanjes uit het vuur halen. En die door de val van het kabinet nog langer in onzekerheid worden gelaten over wat nu precies het plan is. Meer in het algemeen is het terecht om te stellen dat de belangrijkste beleidsdoelen voor de komende jaren voor een groot gedeelte terecht komen op de bordjes van gemeenten, provincies en waterschappen.

Het sociaal domein, stikstof en de asielopvang noemde ik al. Maar ook als je het hebt over het bestrijden van en aanpassen aan klimaatverandering bij het bouwen van woningen zijn het de decentrale overheden die het moeten doen. Nederland is daarin niet uniek. Namens het Congres van de Raad van Europa heb ik als president de Verenigde Naties in 2022 en

2023 mogen toespreken over waarom lokale en regionale overheden instrumenteel zullen zijn bij het realiseren van de Sustainable Development Goals, ook wel de SDG's genoemd. Maar liefst 70% van de behaalde resultaten zijn door lokale en regionale overheden gerealiseerd. Onze bestuurslagen zijn dus cruciaal voor de succesvolle uitvoering van de Agenda 2030 voor Duurzame Ontwikkeling van de VN. Als we door de bril van de sociaaldemocratie naar deze SDG's kijken, verdienen een aantal onderwerpen onze bijzondere belangstelling. Te weten: geen armoede, geen honger, goede gezondheid en welzijn, en kwaliteit van onderwijs. Ik wil daarmee geen rangorde aanbrenge. Ook kwesties als de relatie van milieu-problematiek en mensenrechten vragen om minstens evenveel aandacht.

.....

Zoals gezegd ligt de bal bij lokaal en regionaal. In de Verenigde Naties wordt geconstateerd dat de landelijke overheden weliswaar uitblinken in het schrijven van beleidsnota's, maar dat ze die voornemens veel minder tot uitvoer weten te brengen. Nederland staat dus niet alleen. Zoals ik al eerder meldde hebben in de Raad van Europa de 46 deelnemende landen een Charter of Local Democracy opgesteld, waarin de basis spelregels voor de lokale democratie zijn vastgelegd.

In dit charter staat onder meer dat landelijke regeringen het overleg over beleid met lokale overheden moeten aangaan voordat het tot stand komt. Dus niet eerst ministerieel- of kabinetsbeleid vaststellen en dan met de lagere overheden gaan praten, maar andersom. Eerst in gezamenlijkheid kijken naar een vraagstuk en nadenken over mogelijke oplossingen,

en dan pas schrijven. Goed, het is geen geheim dat dit in ons land onvoldoende gebeurt.

Ook dit is niet alleen een Nederlands probleem. Met name de Oost- en Zuid-Europese landen hebben deze autoritaire benadering tot kunst vervolmaakt. Turkije, Spanje, Italië, maar ook bijvoorbeeld Groot-Brittannië, Polen en Hongarije kennen spraakmakende voorbeelden. Ik hoor u vragen: is het nu echt zo erg? Of is het vooral vervelend voor lokale en regionale bestuurders, die zich niet serieus genomen voelen?

Om met de eerste vraag te beginnen. Het is zo erg, omdat mede hierdoor het land tot stilstand is gekomen. Beleid dat van bovenaf opgelegd wordt en niet met uitvoerende overheden in overleg is gemaakt, leidt tot uitwassen en lapmiddelen. Of het nu de stikstofcrisis, de aardbevingen in Groningen, de asielopvang of de Urgenda klimaatzaak betreft: telkens zien we dat de landelijke overheid onvolkomen wetten maakt of verzuimt zich aan de wet te houden. En dat maatschappelijke organisaties en burgers zich genoodzaakt zien om naar de rechter te stappen om alsnog verbetering af te dwingen en daar gelijk te krijgen.

Het is mijn indruk dat de rechtsstaat functioneert, maar dat de nationale politiek het laat afweten. Gevolg is dat iedereen boos of teleurgesteld achterblijft. De burger, zeker. Maar ook lokale en regionale bestuurders en volksvertegenwoordigers zijn gefrustreerd, omdat ze wel dienstopdrachten krijgen, maar geen budget. Omdat ze wel worden aangesproken, maar niks kunnen veranderen aan niet functionerende wetten. En vooral omdat ze vol goede en concrete ideeën zitten om Nederland wel uit het slop te halen.

Gemeenten en provincies boos, het Rijk in paniek en een oplossing verder weg dan ooit. Dat kan toch niet de bedoeling zijn. Kan dat niet anders? Ja, natuurlijk is dat mogelijk. In mijn tijd in het openbaar bestuur heb ik best wat uitzonderingen gezien. Wanneer de belangen door de bestuurslagen gedeeld werden, ontstond er op basis van inhoud een constructieve samenwerking. Een samenwerking die bovendien daadwerkelijk tot resultaat leidde.

Een mooi voorbeeld hiervan is de OV-chipkaart. Als voorzitter van de landelijk opererende bestuurlijke stuurgroep heb ik de realisatie van deze kaart van dichtbij gevolgd. Het bedrijfsleven, de provinciale overheden en ook de grotere gemeenten zagen ieder vanuit hun eigen rol voordelen. Als het gaat om gebruiksgemak: met een kaart gebruik maken van alle vormen van openbaar vervoer.

Maar vooral ook vanuit hun eigen rollen was er een gedeeld belang. Met de OV-chipkaart kan op elk moment real-time worden gelezen hoeveel passagiers er daadwerkelijk zijn: waar zij vertrekken en waar zij uitstappen. De lokale en regionale overheden kunnen op basis van deze real-time informatie tot veel betere dienstregelingen komen en daardoor worden vervoers- en overheidsmiddelen veel efficiënter gebruikt.

Daarmee wordt er ook real-time afgerekend. Dat klinkt heden ten dage misschien logisch, maar dat was het destijds zeker niet. Bij de strippenkaart werd op basis van inschatting en nacalculatie twee jaar na datum afgerekend. Voor het ministerie van Onderwijs was de kaart bijvoorbeeld meer dan interessant. Want wat bleek? Voor de studentenkaart werd veel te veel betaald, studenten reisden minder dan men dacht.

Prognoses werden dus ingeruild voor harde data, die in de loop der jaren een hele bibliotheek aan gegevens opleverden. En waar voorspellingen nog wel nodig waren, zoals bij de vraag waar in de toekomst knelpunten zouden kunnen ontstaan, kwam er met de OV-chipkaart een stevige kwaliteitsimpuls. Een constructieve samenwerking tussen Rijk, regio, stad en bedrijfsleven met een prachtig resultaat: het kan!

Nu vergt het wel enig denkwerk om deze casus breder te vertalen, maar laat me hierbij een poging doen. Wat volgens mij ten grondslag aan het succes ligt is, naast dat gemeenschappelijke belang, het idee van de horizontale overheid. Een overheid, waarin de bestuurders en ambtenaren in de verschillende bestuurslagen elkaar respecteren en oog hebben voor de verschillende taken en verantwoordelijkheden. Een overheid waarin sprake is van welbegrepen partners in plaats van een autoritaire bovenlaag die hiërarchisch dienst opdrachten uitdeelt, waar in toenemende mate niet naar geluisterd wordt. Een overheid die op een horizontale manier met elkaar van gedachten wisselt over de uitdagingen van de komende decennia: de uitdaging hoe we dit samen gaan oplossen staat centraal en komt in de plaats van de opdracht “je moet dit doen”.

.....

Hoewel ik hier vooral heb gesproken over de manier waarop de landelijke overheid met lokale en provinciale overheden omgaat, geldt dat natuurlijk evenzeer voor de verhouding tussen provincies en gemeenten. In plaats van een strenge scheidsrechter die alleen ingrijpt als het misgaat, moet de provincie naast lokale overheden gaan staan en lokale overheden veel meer dan nu in hun waarde respecteren.

En die horizontale overheid gaat evengoed over hoe we als overheden met burgers omgaan. De anonieme ivoren toren, waar onuitvoerbare regels worden bedacht en ambtenaren strak vasthouden aan procedures, is niet langer houdbaar. De horizontale overheid strekt dus nadrukkelijk verder dan het Huis van Thorbecke. De tijd dat de leef- en de systeemwereld strikt van elkaar gescheiden waren, ligt wat mij betreft achter ons.

Dat klinkt misschien wat abstract, maar is dat zeker niet. In mijn eigen provincie Flevoland gaan we met burgers in gesprek over maatschappelijke kwesties: constructief en niet polariserend. Juist als de gemoederen hoog oplopen, is het belangrijk om in gesprek te blijven.

Zo organiseerden we agrarische tafels over het landelijke gebied. Natuurlijk viel er daar wel eens een onvertogen woord, maar over het algemeen liepen die gesprekken goed. Waar de discussie landelijk met het mislukken van het landbouwakkoord muurvast zat en de verhoudingen behoorlijk gepolariseerd waren geraakt, was dat bij ons anders. De agrariërs kregen alle ruimte om hun gedachten te delen. En minstens even belangrijk: we luisterden. Samen met de boeren kwamen we tot innovatieve projecten om de landbouw te moderniseren en enthousiasmeerden we de boeren door in mogelijkheden te denken.

Iets vergelijkbaars is te zien bij de Regionale Energie Strategieën, waar we in goed overleg tussen de betrokken partijen echt stappen zetten. Dat mag gerust een prestatie heten: het Rijk slaagt er tot op heden niet in over de noodzakelijke kaders besluiten te nemen, waardoor het proces stagneert.

Vervelend voor iedere betrokkene en bovendien helemaal niet nodig. Het is allemaal niet zo ingewikkeld: vergeet het proces en breng het terug naar de menselijke maat. De belangen mogen dan verschillend zijn, we blijven volwassen mensen die weliswaar van mening kunnen verschillen, maar toch ook redelijk zijn. Voer daarom echt een dialoog. Wat wil de ander? Hoe staan we erin? Een open houding wordt gewaardeerd. Zelfs of misschien wel juist omdat je het niet altijd eens bent en niet alles wat de boeren willen mogelijk is bijvoorbeeld. Het klinkt misschien logisch, maar door een plek en moment van ontmoeting te bieden en elkaar respectvol te behandelen, ontstaat een prettige dialoog. Die plek hebben we als provincie dus geboden.

Nog niet eens zo heel lang geleden waren die plekken overal. Je had buurthuizen, ontmoetingscentra, speeltuinen en cafés, waar je met een kopje koffie met elkaar sprak over maatschappelijke thema's. Helaas zijn die even informele als vanzelfsprekende ontmoetingsplekken grotendeels verdwenen. Dat is jammer, want ik zou durven stellen dat met alle ingewikkelde vraagstukken van nu de behoefte aan zulke vanzelfsprekende ontmoetingsplekken groter is dan ooit.

Laatst ging het bij de Flevolandse jongerenraad nog over wat er voor nodig is om een sterkere gemeenschap te krijgen. Zonder dat ze het wisten, werd ik teruggeworpen naar het begin van mijn eigen carrière. Het woord viel niet, maar je hoorde toch echt een vurig pleidooi voor "opbouwwerk." De jongeren hadden behoefte aan praktische steun. Mensen die helpen om het gesprek te voeren en die helpen bij het realiseren van ideeën, die tijdens die gesprekken zijn ontstaan. Hoe pak je dat aan? Waar kan je subsidie aanvragen en hoe doe je dat? Met dat

soort vragen zouden onze ambtenaren kunnen helpen. En dan niet met een instrumenteel antwoord elk enthousiasme de grond in boren, maar samen met mensen op zoek gaan naar manieren om een mooi initiatief volop tot wasdom te laten komen.

Aan maatschappelijke kracht geen gebrek. Laatst bezocht ik in Lelystad een wijk, die we voorheen een Vogelaarwijk genoemd zouden hebben. De leerkrachten van de basisschool zagen dat veel leerlingen in de winter met zomerkleren in de klas zaten: de ouders hadden geen geld voor winterkleren. Een ander probleem in de wijk was de grote eenzaamheid onder ouderen.

Dat lijken twee afzonderlijke vraagstukken, maar door de inzet van welzijnswerkers zijn de leerlingen en ouderen bij elkaar gebracht. De ouderen breien wintertruien en de kinderen komen in contact met de oudere generaties. Waardevol voor iedereen. Het zorgt voor sociale binding en vergroot de kwaliteit van leven voor eenieder – jong én oud. Hoe mooi zou het zijn als we als overheid deze kracht in de samenleving weten te versterken?

.....

Ik realiseer me dat deze ambitie nieuwe vraagstukken oproept. Hier ligt een opgave voor de sociaaldemocratie. Een politieke partij is het podium om die maatschappelijke dialoog te voeren. Maar helaas wordt die functie nu niet ten volle benut. Eerder het tegendeel als ik heel eerlijk ben. Inhoudelijk is het debat vaak afwezig en als het dan knettert, zijn we vooral met onszelf bezig. Daarbij wordt “dialoog” ook in onze partij vaak top-down gevoerd. Een standpunt is al ingenomen en het

einddoel geformuleerd, voordat het gesprek wordt aangegaan. Het is “leden overtuigen van je eigen standpunt” in plaats van “met leden spreken om zo tot een standpunt te komen.”

Een illustratief voorbeeld wat mij betreft is de discussie over de linkse samenwerking. Of liever gezegd: het gebrek daaraan. Want hoe je daar ook over denkt, je kan niet ontkennen dat het einddoel van tevoren al vast stond. Van bovenaf – het partijbestuur en de fractie – werd de samenwerking stapje bij stapje intensiever en werden de onderlinge liefdesverklaringen met de maanden kleffer. Ja, een meerderheid van de leden is positief, maar door je daarachter te verschuilen en alle kritiek daarop als niet relevant af te doen, voer je geen open gesprek en doe je geen recht aan andersdenkenden. Niet geheel onterecht voelde het kritische gedeelte van het kader zich voor een voldongen feit gesteld.

Eenzelfde patroon zagen we bij het eenzijdig willen verhogen van de afdrachten van partijgenoten in een bestuurlijke functie. Zonder dat hen wat gevraagd was, besloot het partijbestuur middenin een bestuursperiode dat dat moest gebeuren. Geformuleerd op een technische wijze die eerder door ambtenaren van de belastingdienst geschreven leek te zijn, dan door bevroegen partijgenoten. Nogmaals: er zullen best redenen zijn om de afdracht te verhogen, maar de manier waarop getuigt niet van horizontale verhoudingen. Terecht stoorden veel bestuurders en volksvertegenwoordigers zich aan dit autoritaire gedrag.

Om dat gesprek te voeren is allereerst durf nodig. Wanneer je alles vanuit een campagneperspectief bezieet en verdeeldheid in potentie een gevaar is voor de peilingen, is het niet gek om de

fundamentele discussie uit te weg te gaan. Maar uiteindelijk leidt die manier van werken tot onvrede en afhaken. Zeker ook op politiek inhoudelijk vlak zien we lokale bestuurders die zeggen: “Ze doen maar wat in Den Haag, wij trekken ons eigen plan.”

Zowel voor het Huis van Thorbecke als voor onze partij geldt dat een verbetering van de relatie met de burger via de lokale overheden verloopt. Het besef dat de gemeente de sleutel in handen heeft van het herstel van vertrouwen tussen burger en overheid is nog onvoldoende ingedaald.

Juist de wisselwerking tussen lokaal en landelijk is wat de PvdA en de sociaaldemocratie van oudsher zo sterk maakt. Daarom ben ik een hartstochtelijk voorstander van horizontale verhoudingen in de partij. Laat de PvdA het lichtend voorbeeld zijn van die horizontale overheid. Respect voor elkaars positie en kennis van elkaars verantwoordelijkheden: we hebben geen behoefte aan Kamerleden die wethouders vertellen hoe de wereld in elkaar zit, of wethouders die Kamerleden aanvallen om zaken die buiten hun invloedssfeer liggen.

Een partij waarin de discussie op de inhoud door de bestuurslagen wordt gevoerd. Waar alle kanten van vraagstukken stuk voor stuk door leden, raadsleden, wethouders, Statenleden, gedeputeerden en Kamerleden besproken worden en van een overtuigend sociaaldemocratisch antwoord worden voorzien. Want horizontale verhoudingen in het Huis van Thorbecke of niet: de sociaaldemocratie blijft nodig.

Meer dan ooit zelfs, denk ik. Een horizontale overheid, waarin iedereen op een gelijkwaardige manier de eigen verantwoorde-

lijkheden tot een goed einde brengt en gemeenten meer beleidsvrijheid krijgen, zal immers inherent ook tot grotere onderlinge verschillen leiden. Je ziet het nu al met de – onvolmaakte – decentralisaties. In de ene gemeente heb je wel recht op een bepaalde minimaregeling, in de andere niet. De vraag is in hoeverre we dat acceptabel vinden als PvdA. Om daarachter te komen is een discussie nodig, waar de randvoorwaarden worden vastgesteld. Binnen welke kaders kunnen overheden op maat gesneden beleid maken?

Hoe gaan we bijvoorbeeld om met de ongelijkheden die gaan ontstaan? Als we in onze sociale agenda ruimte willen bieden aan gemeenten of provincies om eigen op maat gesneden beleid te ontwikkelen, krijg je lokale en regionale verschillen. Wat doen we als het bijstandsbeleid in de ene gemeente karig is en in de andere ruimhartig? Wat doen we als de ene gemeente alleen voor modaal en hoge inkomens bouwt en de andere vooral sociale woningbouw? Wat doen we als de ene gemeente veel investeert in voorzieningen voor ouderen en de andere helemaal niet?

.....

Het gelijkheidsbeginsel staat centraal. Sociale grondrechten als het recht op huisvesting, de sociale zekerheid, gelijke behandeling in de gezondheidszorg en eerlijke kansen moeten gegarandeerd worden. De basis staat, maar daarboven moeten aanvullende keuzes worden gemaakt. Gebaseerd op de uitwisseling van standpunten in de gemeenteraad, die haar ideeën weer in dialoog met de bevolking heeft opgedaan. Beleidsvrijheid vraagt ook een zeker verantwoordelijkheidsbesef. In Flevoland staat Almere voor een dilemma. Zij mogen

zelf bepalen wat ze bouwen, maar hebben de afgelopen jaren vooral gekozen voor duurdere woningen. De wachttijd voor sociale huur is inmiddels opgelopen tot elf jaar. Tel daar de verwachting bij op dat de bevolking de komende decennia verdubbelt en je ziet de politieke afweging. Het algemeen belang lijkt helder: de Almeerder wil betaalbaar wonen. Maar tegelijkertijd bouw je ook voor mensen van buiten en dat is weer voor sommige raadsleden niet acceptabel.

Beleidsvrijheid voor gemeenten betekent niet alleen discussie binnen gemeenten, maar ook tussen gemeenten. Wanneer Almere weigert betaalbare woningen te bouwen, levert dat immers ook problemen op voor buurgemeenten. Op die tegenstelling van autonomie en zeggenschap voor lokale overheden én het algemeen lokaal overstijgend belang is een doordacht sociaaldemocratisch antwoord nodig. Een die de lokale problemen en dilemma's analyseert en adresseert. Maar waarbij ook bovenlokaal het plaatje in de gaten wordt gehouden en waarbij afscheid wordt genomen van al te optimistisch marktdenken.

Inmiddels weten we bijvoorbeeld dat een vrije markt zich niet bezig houdt met sociale vraagstukken. Projectontwikkelaars verdienen goud geld in de vrije sector. Dat is op zich niet verboden, maar moet wel gebeuren in redelijkheid en onder regie van de gemeente. Woningen zijn om in te wonen en zeker geen beleggingsobjecten.

We zullen als PvdA op veel meer vlakken – ruimtelijk en vooral ook sociaal – aan de slag moeten met antwoorden op de paradox van de horizontale overheid. Wat doe je met de verschillen die ontstaan als je decentrale overheden meer

beleidsvrijheid gunt? Wat is de ondergrens en wat de bovengrens? Binnen welke bandbreedte hebben lokale, provinciale en waterschaps-overheden autonomie?

Als partij kunnen we daarbij vertrouwen op onze sociaal-democratische waarden. Wanneer het bijvoorbeeld gaat over bestaanszekerheid voor iedereen is het meteen helder. Niet vluchten in lapmiddelen. Hoe goed een schoolontbijt voor ieder kind ook bedoeld is, de ergste uitwassen van falend inkomensbeleid bestrijd je maar op één manier: met fatsoenlijke lonen.

De lokale politiek ziet waar het knelt en constateert wat nodig is; landelijk reageert daarop en komt met overtuigende maatregelen om armoede de wereld uit te helpen. Alleen na een onderlinge en respectvolle dialoog tussen de bestuurslagen kom je tot dit type sociaaldemocratische en waarden gedreven politiek en voorkom je dat goedbedoelde landelijke maatregelen lokaal leiden tot een totale mismatch.

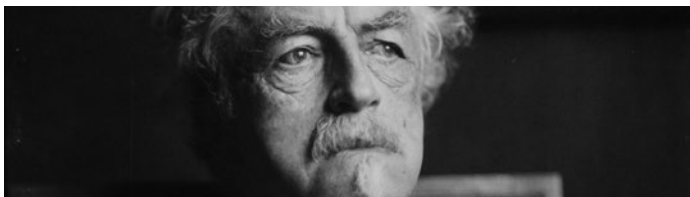
En ook hierbij geldt: net als het Huis van Thorbecke, is ons verhaal nooit af. Juist daarom is zo belangrijk om elke dag weer met fris gemoed het gesprek aan te gaan.

De Wibautlezingen

F.M. Wibaut (1859-1936) geldt als een van de invloedrijkste sociaal-democraten van Nederland. Hij sloot zich in 1897 aan bij de drie jaar daarvoor opgerichte Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP). In 1905 werd Wibaut lid van het partijbestuur. Twee jaar later werd hij verkozen tot gemeenteraadslid in Amsterdam en tot lid van Provinciale Staten van Noord-Holland. Samen met de journalist-politicus P.L. Tak voerde hij de redactie van het in 1907 opgerichte sociaal-democratische maandblad *De Gemeente*, waarvan *Lokaal Bestuur* de voortzetting is. In 1914 werd Wibaut tot wethouder in Amsterdam gekozen, belast met levensmiddelenvoorziening, volkshuisvesting en arbeidszaken, later financiën, gemeentebedrijven en kunstzaken. Als gemeentebestuurder nam Wibaut een zeer invloedrijke positie in – hij werd wel ‘De Machtige’ genoemd. Volgens zijn biograaf G. Borrie liep als een rode draad door zijn optreden ‘een groot vertrouwen in het gemeentelijk beheer als instrument van democratische bestuursopbouw.’ In 1931 trok Wibaut zich terug uit het gemeentebestuur. Tot 1935, een jaar voor zijn dood, bleef hij lid van de Eerste Kamer, waarvan hij sinds 1922 deel uitmaakte.

De Wibautlezing is een initiatief van het Centrum voor Lokaal Bestuur van de Partij van de Arbeid. Hierna treft u een overzicht aan van de eerder gehouden Wibautlezingen. De eerste zeven lezingen zijn gepubliceerd in het blad *Lokaal Bestuur*. Sinds de achtste Wibautlezing verschijnen ze als afzonderlijke publicatie. Vanaf de vierde lezing zijn de teksten ook te vinden op de website www.lokaalbestuur.nl.

De Eerste Wibautlezing, getiteld *De dreigende irrelevantie van de bestuurlijke vernieuwing* werd gehouden door burgemeester Schelto Patijn van Amsterdam op 23 september 1995 en is gepubliceerd in *Lokaal Bestuur* jrg. 19, nr. 11, november 1995.

De Tweede Wibautlezing over *Willem Drees en de gemeentepolitiek* werd gehouden door Hans Daalder, emeritus-hoogleraar in de wetenschap der politiek aan de Rijksuniversiteit Leiden, op 28 september 1996 en is afgedrukt in *Lokaal Bestuur* jrg. 20, nr. 11, november 1996.

De Derde Wibautlezing was getiteld *Van stenograaf tot cyberpunk. Over de mensen die de sociaal-democratie en de moderne techniek op elkaar weten te betrekken*. Zij werd gehouden door Walter Etty, penningmeester PvdA en vennoot Andersson Elffers Felix, op 27 september 1997 en is verschenen in *Lokaal Bestuur* jrg. 21, nr. 11, november 1997.

De Vierde Wibautlezing had als titel *Een renaissance van het raadslid. Tussen corvee en coaching van burgerschap*. Pieter Tops, hoogleraar bestuurskunde aan de Katholieke Universiteit Brabant, hield haar op 10 oktober 1998. Deze lezing is gepubliceerd in *Lokaal Bestuur*, jrg. 22, nr. 11, november 1998.

De Vijfde Wibautlezing, *De betutteling voorbij. Lokaal bestuur in 2025*, was van Louis Tobback, burgemeester van Leuven en

oud-minister van Binnenlandse Zaken. Hij sprak haar uit op 2 oktober 1999. Zij is gepubliceerd in *Lokaal Bestuur* jrg. 23 nr. 12/jrg. 24 nr. 1, december 1999/januari 2000.

De Zesde Wibautlezing, *De multiculturele stad als utopia of dystopia*, was van Godfried Engbersen, hoogleraar algemene sociologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij sprak haar uit op 7 oktober 2000. Zij is gepubliceerd in *Lokaal Bestuur*, jrg. 24, nr. 11, november 2000.

De Zevende Wibautlezing, *Honderd jaar na Koudekerke*, was van schrijver Geert Mak. Zij is gehouden op vrijdag 15 februari 2002 op het eeuwfeest van het Centrum voor Lokaal Bestuur in Arnhem. De lezing is gepubliceerd in *Lokaal Bestuur*, jrg. 26, nr. 3, maart 2002.

De Achtste Wibautlezing, *De kwaliteit van het bestaan anno 2003*, werd uitgesproken door Margreeth de Boer, burgemeester van Leeuwarden, op zaterdag 4 oktober 2003. De lezing is als boekje uitgegeven door het Centrum voor Lokaal Bestuur, net als de volgende lezingen.

De Negende Wibautlezing, *Wat staat er op het spel? Beginselen vanuit gemeentelijke gezichtshoek* werd op zaterdag 9 oktober 2004 uitgesproken door Joop van den Berg, hoogleraar parlementaire geschiedenis te Leiden en tevens hoogleraar parlementair stelsel in Maastricht.

De Tiende Wibautlezing. Deze jubileumlezing, getiteld *Mijn PvdA is nooit af*, stond in het teken van de Amsterdamse wethouder Floor Wibaut en wat de PvdA anno 2006 van hem kan leren. De lezing werd op zaterdag 11 februari 2006 uitge-

sproken door Ahmed Aboutaleb, wethouder in Amsterdam, bij de viering van het zestigjarig bestaan van de PvdA.

De Elfde Wibautlezing werd op zaterdag 5 april 2008 uitgesproken door Paul Kalma, Tweede Kamerlid en oud-directeur van de Wiardi Beckman Stichting, tijdens het Festival van het Binnenlands Bestuur te Arnhem. Zijn thema was: *De Partij van de... ? Over arbeid in onzekere tijden.*

De Twaalfde Wibautlezing werd op donderdag 4 februari 2010 uitgesproken in Pakhuis De Zwijger te Amsterdam door Lodewijk Asscher. Hij sprak als wethouder van Amsterdam over modern sociaal activisme. De titel van zijn lezing was *De onzichtbare bouwput.*

De Dertiende Wibautlezing werd op zaterdag 12 november 2011 uitgesproken in het Spoorwegmuseum te Utrecht door Evelien Tonkens. Zij sprak als bijzonder hoogleraar actief burgerschap aan de Universiteit van Amsterdam over een samenleving waarin zelfrespect en respect voor anderen voorop staan en waarin de overheid een verbindende en activerende rol speelt. De titel van haar lezing was *De respectmaatschappij.*

De Veertiende Wibautlezing werd op zaterdag 24 november 2012 uitgesproken in Tobacco Theater in Amsterdam door politicoloog en publicist Pieter Hilhorst, die vier dagen later werd benoemd tot wethouder financiën, onderwijs en jeugd in Amsterdam. Het onderwerp van zijn lezing was: *Wij doen het zelf. Hoe burgers de publieke zaak heroveren en wat dat vraagt van de lokale politiek.*

De Vijftiende Wibautlezing werd op zaterdag 23 november 2013

uitgesproken in het Centraal Museum te Utrecht door Kim Putters. Hij sprak als directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau over de verzorgingsstad. De titel van zijn lezing was *De verzorgingsstad. Tussen verzorgingsstaat en participatiesamenleving*.

De Zestiende Wibautlezing werd op zaterdag 14 november 2015 in het Oude Magazijn te Amersfoort gehouden door Ilco van der Linde. Van der Linde betoogde dat mensen juist in tijden van crises behoefte hebben aan idealistische politiek. De titel van zijn verhaal luidde dan ook: *Idealisme werkt*.

De Zeventiende Wibautlezing werd op zaterdag 25 november 2017 in het Stedelijk Gymnasium te Utrecht uitgesproken door hoogleraar politicologie Tom van der Meer. Hij sprak over de noodzaak van meer politiek in de raadszaal. De titel van zijn lezing was *Geen democratie zonder waardenstrijd*.

De Achttiende Wibautlezing werd op zaterdag 9 november 2019 in de Burcht van Berlage te Amsterdam door emeritus hoogleraar en Eerste Kamerlid Ruud Koole. In *De oppermacht van den raad? Checks and balances in het huis van Thorbecke* maakte Koole de balans op van vijf jaar decentralisaties en ging hij in op de vraag of de lokale democratie is versterkt.

De Negentiende Wibautlezing werd op zaterdag 27 november 2021 in de Burcht van Berlage te Amsterdam uitgesproken door Marjolein Moorman, wethouder onderwijs, armoede en inburgering in Amsterdam. In *Een oneerlijke wedstrijd. Hoe onderwijs ongelijkheid vergroot* schetst Moorman hoe het onderwijs een valse competitie is geworden en wat er daadwerkelijk nodig is voor kansengelijkheid.

Biografie

Leen Verbeek (1954) begon zijn loopbaan als jongerenwerker in Leiden. Op zijn 26e verruilde hij het werk in het veld voor een ambtelijke functie in de jeugdzorg bij de gemeente Utrecht. Een lange loopbaan in het (openbaar) bestuur volgde.

De eerste stappen in zijn politieke carrière zette Verbeek in Houten, als gemeenteraadslid (1989-1996) en wethouder (1990-1994). In 2003 werd Verbeek burgemeester van Purmerend. Die stad verruilde hij in 2008 voor de provincie Flevoland, waar hij CdK werd. Dit bleef hij vijftien jaar, tot en met oktober 2023. Begin 2009 nam Verbeek de voorzittershamer van het CLB over en begeleidde hij de verzelfstandiging van de vereniging. Op 9 december 2023 nam hij afscheid als voorzitter van het CLB.

De blik van Verbeek reikte verder dan Nederland alleen. In de jaren tachtig richtte hij samen met vrienden de International Tree Fund op. Een stichting die inheemse gemeenschappen in Midden-Amerika ondersteunt bij het behoud, beheer en herstel van bossen, gekoppeld aan het welzijn van de mensen die in en om de bossen wonen.

In zijn hoedanigheid als CdK van Flevoland werd Verbeek leider van de Nederlandse delegatie van het congres van Lokale en Regionale overheden bij de Raad van Europa. Vanaf maart 2021 was hij tweeënhalf jaar President van het Congres van Lokale en Regionale overheden. De Raad van Europa heeft tot doel de mensenrechten, democratie en rechtsstaat te beschermen.

Bij zijn afscheid als CdK van Flevoland in oktober 2023, werd Leen Verbeek benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau. Hij ontving de onderscheiding in het bijzonder vanwege zijn inzet voor democratie en mensenrechten in zijn werk voor de Raad van Europa.

Colofon

© Centrum voor Lokaal Bestuur, 2023

Emmapark 12

2595 ET Den Haag

Telefoon: 070 – 262 97 20

E-mail: clb@pvda.nl

www.lokaalbestuur.nl

Eindredactie: Jan Erik Keman

Vormgeving: Tineke Kooistra | Studio 10

Foto's Wibaut: Spaarnestad | HH en Stadsarchief Amsterdam

Portret Leen Verbeek: Fotostudio Wierd

Foto's Wibautlezing: Roderik Rotting